

Адмир Р. Горчевић¹
Самина Н. Даздаревић
Лидија С. Орчић
Државни универзитет у Новом Пазару
Департаман за филолошке науке
Одсек за енглески језик и књижевност

Оригинални научни рад
УДК 811.163.41'373.49:070
811.111'373.49:070
81'42:070
81'26:316.7
Примљено 31. 12. 2015.

ЕУФЕМИСТИЧКИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЈЕЗИКУ ШТАМПА У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ

Рад *Еуфемистички еквиваленти у језику штампе у српском и енглеском језику* из области морфо-семантике бави се анализом еуфемистичких парњака који се могу наћи у специфичном језику штампаних медија односно интернет штампи на српском и енглеском језику. Темељи се на проучавању и поређењу еуфемистичких језичких конструкција са социолингвистичког аспекта, заснованог на претпоставци да српски и енглески језик садрже велики број еуфемизама и да се у одређеном степену подударају. Поређењем текстова из штампе на српском и енглеском језику долазимо до закључка да поред потпуног слагања еуфемизама у оба језика, јавља се и делимично слагање где је корен српске речи у енглеском, а да је сам термин модификован у различитом степену, као и потпуно неслагање где еуфемизми у српском немају корен у енглеском.

Кључне речи: еуфемизам, медији, штампа, табу, политичка коректност, дискурс, социолингвистика

1. Увод

Дедуктивни аспекти комуникације указују на понекад експлицитну, али чешће скривену метафоричност унутар еуфемистичких језичких јединица. То је позитиван и поуздан „социолошки“ лек за различите видове језичке дискриминације. У овом истраживању које користи индикативне изворе језичке грађе, сублимира се идеја актуелне употребе еуфемизама. Приказане су сличности и разлике између еуфемистичких речи и израза које се могу наћи у српском и енглеском језику. Извор језичког инвентара су интернет, односно онлајн новинска издања.

Ово истраживање се темељи на проучавању еуфемистичких језичких конструкција, анализираних са социолингвистичког аспекта, у срп-

¹ agorcevic@gmail.com

ском и енглеском језику. Потреба за њиховим проучавањем јавља се због претпоставки да су оба језика богата овим лингвистичким јединицама, те да је могуће указати на међусобни утицај језика и културе, управо због ове језичке универзалије.

Без обзира на опширну литературу која се бави опсценим речима у савременим словенским језицима који се налазе под утицајем стране популарне културе, Лубаш (2003: 91) сматра да нема довољно емпријских истраживања. Он, такође, закључује да су нормативни став у односу на вулгаризме које, иначе, покривају еуфемизми, и видљиво научно интересовање (речници, монографије) довели до повећања динамике њихових функција (књижевност, публицистика) извлачећи их из локалних дискурса у јавну комуникацију, и да видљиве разлике у граматици опсцених речи у различитим језицима изискују продубљивање студија са когнитивним карактером, пошто се у њима крију дубоке културне разлике. Овај феномен указује и на повећану динамику промена у језику, стварање нових речи и израза.

Начин на који се користе еуфемизми, условљен је спецификумом балансиране употребе језика, у зависности од регистра или позиције, друштвеног статуса учесника у комуникацији, што, опет, представља плодно тле за истраживачки рад. Промена језика на многим пољима приватног и јавног језичког комуницирања, иако очигледна, често пролази непримећена, јер је њена динамика изузетно велика.

Еуфемистички изрази и речи често добијају другачији облик и значење, а настају и сасвим нови који фреквентном употребом бивају асимиловани на свим (лингвистичким) нивоима, па тако проналазе пут до најновијих издања речника или појмовника. Када се једном лексичко значење веже за потенцијални израз, та реч престаје да буде бесмислена и проналази место у морфолошком и синтаксичком систему, по потреби буде стилистички обележена и буде прихваћена и институционализована у говорној заједници, чиме се заокружује процес стварања речи (МИЛОЈЕВИЋ 2000: 139). Овакве промене у језику су последица језичке, али и културолошке креативности, што оправдава овај аспект проучавања. Употреба еуфемистичког говора и говора политичке коректности у медијима, а потом и другим институцијама, постаје императив комуникацијског кода.

Циљ овог истраживања је идентификација, класификација и објашњење социолошке и лингвистичке позадине еуфемизама, односно, научног спознања мере и начина коришћења еуфемистичких израза у истом комуникацијском контексту у српском и енглеском језику.

Као извор примера еуфемистичких речи и израза коришћена су онлајн издања следећих дневних новина – *Ало*, *Б92*, *Блиц*, *Вечерње но-*

вости, *e-Новине*, *Курир*, *Политика* и портал РТС-а – од домаћих, а од иностраних – *CBC NEWS*, *CNN*, *Daily Mirror*, *Mirror*, *Spiegel in English*, *The Independent*, *The Sun*, *The Sydney Morning Herald*, *The Times* – као и интернет сајт <http://www.kiwiblog.co.nz/2010/01/>. Овај рад бави се анализом примера српских еуфемизама и њихових еквивалената у енглеском језику који представљају дословне преведенице – калкове, затим анализом примера који имају корен у енглеском језику али су у некој мери модификовани и анализом примера који нису енглеског порекла.

Проблематиком еуфемизама су се бавили и страни и домаћи аутори, први у већој мери. Пре свих, Кит Алан и Кејт Бариџ (Keith Allan & Kate Burridge – *Euphemisms and Dysphemisms*, 1991; *Forbidden Words – Taboo and Censoring of Language*, 2006) који у савременој лингвистици дају највећи допринос проучавању ове теме. Затим Елизабет Клер (Elizabeth Claire – *Dangerous English 2000*, 1998), Д. Џ. Енрајт (Enright, D. J. – *Fair of speech: The uses of euphemism*, 1985), Р. В. Холдер (Holder, R. W. – *How Not To Say What You Mean – A Dictionary of Euphemisms*, 2002), Х. Росон (Rawson, H. – *A Dictionary of euphemisms and other doubletalk*, 1981), Р. А. Спирс (Spears, R. A. – *Slang and Euphemism*, 2001), који имају подељена мишљења о улози еуфемизама у језику.

Постојећа литература домаћих аутора² бави се, осим темом еуфемизама у српском језику, и експресивном лексиком, чијем домену еуфемизми припадају.

2. Појмовно одређење еуфемизама

Речи и изрази који нису прихватљиви у уобичајеној комуникацији, припадају широком пољу табуа, а табу је доминантни разлог избегавања одређених тема у комуникацији. Најбезбеднији начин да се избегну такве непријатности је употреба политичке коректности у говору. Потреба за љубазношћу, као императив савременог доба, изискује посебно анализирање ефеката суочења са непријатностима у комуникацији, а језик политичке коректности и употреба еуфемизама обезбеђују сигурну позицију у дискурсу.

² М. Мишковић се бави проблематиком еуфемизама у савременом енглеском језику, С. Ристић се бави експресивном лексиком, Д. Шипка проучава опсцене речи и табу, В. Лубаша се, такође, бави опсценим речима у српском, али и неким другим, сродним језицима; интересовање Р. Глушице је утицај језика на друштво и друштва на језик, С. Перовић, у свом раду *Језик и род* говори о родној дискриминацији, В. Ђукановић осветљава проблеме у вези са осетљивошћу за родне разлике у српском језику, нефлексибилности српског и флексибилности енглеског језика итд.

2.1. *Еуфемизацију* Куна тумачи као комуникацијску стратегију која подразумева свесно, смишљено и намерно језичко понашање које укључује разноврсна средства на свим језичким нивоима, односно она подразумева све врсте избегавања могућих неспоразума, сукоба и нелагоде помоћу језика (2007: 96). Избегавањем незгодног термина, еуфемизам заправо олакшава друштвени дискурс (РОСОН 1981: 3). То су језичке конструкције које се користе у јавном дискурсу, са намером да буду „мање“ увредљиве или непријатане, било да се ради о усменој или писаној комуникацији. Они, такође, маскирају узнемирујуће истине или крију нечасне идеје, чак и онда када сам термин није увредљив, скривају стварност слушаоцу или читаоцу. Еуфемизми су језичка универзалија и могу се наћи у многим културама и језицима. Они су свакодневна појава која има велики значај у човековом животу јер би језик без еуфемизама био мањкаво средство комуникације, а са друштвеног аспекта би био неприкладан и неприхватљив (ПАСИНИ 2005: 59). Они се користе за изражавање свакодневне реалности, а пасивни слушаоци или читаоци их декодирају, дајући им одговарајућу конотацију, смештајући их у контекст животних реалија – на радном месту, у приватном окружењу, у свету економије, медија, политици (ГОРЧЕВИЋ 2011: 28). У модерној теорији језичкога кода, Базил Бернстајн (Basil Bernstein) прави дистинкцију *разрађеног* и *ограниченог* кода, утемељујући је на идеји о условљености језика различитим социолошким системима и њиховом природом, те објашњава да је управо низ социолошких параметара заслужан за врсту значења, која се саопштава у чину комуникације.³

Многе речи и изрази који описују смрт, полност, човечје тело и његове функције, или оне које се користе с намером да увреде – дисфемизми, најчешће представљају табу, но различито конотиран у различитим друштвима, у зависности од религијских, културолошких или социолошких аспеката. Еуфемизми су, по становишту Кристала (КРИСТАЛ 1987: 8), најчешћи начин избегавања табу израза, те се њихов настанак, употреба и конотирање и сматра својеврсним (најчешће метафоричним) еуфемистичким језичко-комуникацијским поступком.

2.2. *Табу*, као друштвена појава коју прати језичка цензура, чини основ сваког еуфемизма. Алан и Бариц (2006: 63) сматрају да се појам табуа везује за чињенице и понашања која се сматрају забрањеним у једној култури и друштву, ствари за које се верује да су зле, злослутне или увредљиве за натприродне силе. Еуфемизми су у тесној вези са табуом јер су продукт дилеме која се јавља у оквиру проблема како говорити о

³ Опширније: Gumpertz-Hymes 1972, гл. 1, 17; Bolinger-Sears 1981, гл. 7, 9; Lyons 1977, гл. 14.

нечему за шта постоји непопуларан израз који желе да избегну, а језичка цензура остаје њихов главни покретач. „Аутентичност језика тежи, са једне стране, да задржи језик у традиционалној форми, а са друге стране да се ослободи одређених нежељених језичких елемената и да остане имун на утицај других језика“ (АЛАН, БАРИЦ 2006: 118). Камерон (КА-МЕРОН 1995: 44) сматра да осећај за језичке вредности чини „вербалну хигијену“ делом свачије језичке компетенције. Заговорници вербалне хигијене уживају у дебатовану о речима, исправљајући друге у говору и писању, уз константну употребу језичке литературе, што за последицу има прочишћење језика.

2.3. *Политичка коректност* (political correctness, PC) и тзв. *двоструки говор* (doublespeak) су две најактуелније теме када се говори о еуфемизацији. Луц (Lutz) објашњава проблематику двоструког говора као феномен језика са два лица, јер представља алат и оружје за оне који желе да испуне циљ на рачун других, да представе лоше добрим, негативно позитивним, непријатно пријатним или, макар, толерантнијим“ (2000: 230). Политичка коректност, иако често непопуларна, у великој мери је прихваћена у комуникацији, и зато многи мењају своје језичке навике. Овакве језичке промене нису последица општих друштвених појава, већ пре последица својеволјних и свесних говорних рестрикција.

3. Анализа примера

Ово истраживање не бави се детаљно еуфемистичким језичким креацијама, већ пре њиховим поређењем у српском и енглеском језику. Еуфемизми и дисфемизми су универзална језичка категорија, па се могу наћи у многим језицима света, а српски језик није изузетак. Занимљиво је да се ни у једном језику не може утврдити тачан број еуфемизама. Поред чињенице да је понекад тешко препознати еуфемизам или дисфемизам, језичка креативност говорника који може створити и *ad hoc* реч или израз који ће се употребити, можда, само једном и за једну прилику, не иде у прилог прецизном одређивању коначног броја.

На основу анализе примера из интернет штампе, очигледно је да се овакве језичке јединице у српском језику јављају у мањој мери него у енглеском језику. Такође, у енглеском језику постоји више речника, штампаних и онлајн (нпр. *Oxford Dictionary of Euphemisms, A Dictionary of Euphemisms*) од којих су неки чак уско специјализовани за одређену еуфемистичку подгрупу (нпр. *The Contemporary Dictionary of Sexual Euphemisms, Dictionary of New Business Euphemisms, Slang and Euphemism: A Dictionary of Oaths, Curses, Insults, Ethnic Slurs, Sexual Slang and Metaphor, Drug Talk, College Lingo, and Related Matters*, и др.), а у српском језику ових лексикографских јединица нема. Писање речника еуфемизама и дисфемизама у нашем језику би био дуготрајан, мукотрпан посао, са потпуно

непредвидивим резултатом, што не значи да не треба да их нема. Ово истраживање могло би да буде подстрек лексикографима за такав пројекат.

Код пронађених еуфемизама и у једним и другим текстовима, на српском и енглеском, према заједничком корену одређивана је категорија 1) *потпуна (апсолутна) еквиваленција српских и енглеских еуфемизама* – дословне преведенице, односно калкови, 2) *делимична (парцијална) еквиваленција* – корен речи или израза у енглеском, али је у српским парњацима дошло до одређене промене, и 3) *нула еквиваленција* – српски еуфемизми немају корен у енглеском језику.

3.1. Апсолутна еквиваленција српских и енглеских еуфемизама – калкови

Поређење два сегмента новинских чланака јасно указује на овај феномен:

„Како да будете *пријатељ са бенефицијама*?

Ако хоћете да одржавате *однос* и после самог *секса*, онда нисте спремни за нову игру која се зове *пријатељство са бенефицијама*[...]

Упознајте се са потенцијалним пријатељима пре него *што ускочите у игру* – ипак, тражите *пријатеља са бенефицијама*, а не *забаву за само једну ноћ*...“
(Блиц, 6. септембар 2010. год.)

“*Friends with Benefits Is Beneficial*

The Sydney Morning Herald (h/t Lindsay Mitchell) reports:

As we all know, *hooking up for casual sex* is bad for young people because it causes *emotional or psychological damage*. Right? Well, actually, no. At least not for young adults between the ages of 18 and 24, according to a new study by University of Minnesota researchers. Even they found the results startling.

They asked more than 1300 young Minnesota adults about their most recent *sexual encounters*, their self-esteem and their emotional wellbeing. Interestingly,

only about one-fifth of the subjects said their *last encounter was casual*. But their *overall emotional status* was no different than the four-fifths who said they were *in committed relationships* with their most recent *sexual partner*[...]

The conventional wisdom is that *casual sex, friends with benefits*, is hurtful. That’s what we’ve been teaching kids for decades,” she said. So, *friends with benefits* is now officially *deemed beneficial!*”

(http://www.kiwiblog.co.nz/2010/01/friends_with_benefits_is_beneficial.html)

У овим примерима, нарочито у другом тексту, главни еуфемистички израз је *friends with benefits*. Сексуално „ослобађање“ доводи до либералније интерпретације секса и сексуалних активности. У развијенијим културама, секс се слободније схвата и не представља табу у комуникацији међу младима који, из знатижеље, или из хедонистичког става према животу, све раније ступају у сексуалне односе. Отуда не чуди ни овај нови термин, карактеристичан за модерно друштво, а који подразумева

необавезујућу сексуалну везу са особом која у исто време може бити и (најбољи) пријатељ.

Наше друштво и језик прате „модерне светске трендове“, па се може рећи да је појам *пријатељства са бенефицијама* постао уобичајен и код нас. Пошто овај еуфемистички израз већ постоји у енглеском језику, у наш језик улази као калк, односно дословна преведеница. Висока продуктивност еуфемизама везаних за секс која резултира великим бројем израза може бити директан производ семантичког домена чији су део (ХАЛИДЕЈ 1978: 165). То значи да секс постаје „велика тајна“ (ЛИНФУТ 2005) која тражи константну анализу и дискусију, али и креацију нових еуфемизама. Занимљиво је указати на читав низ сјајних еуфемизама из ових текстова, такође сексуално конотираних – *забава за једну ноћ, однос, секс, потенцијални пријатељи, ускочити у игру* из првог и *hooking up for a casual sex, emotional or psychological damage, sexual encounters, encounter was casual, overall emotional status, were in committed relationships with their most recent sexual partner, casual sex*. Ови еуфемизми потврђују сличност еуфемизације у оба језика, у којима се могу наћи изрази као што су *незаштићен секс* или *незаштићен сексуални однос* (unprotected sex). *One-night stand* је метафорички израз за *сексуалну везу за једну ноћ*.

„Сваки други млади човек имао је *незаштићен сексуални однос* са новим партнером, резултати су најновијег глобалног истраживања које је спроведено у 25 земаља света.“ (*Блиц онлајн*, 25. септембар 2010. год.)

“...a third of 16 to 24-year-olds told a survey for charity Youth-Net they had at least one drunken *one-night stand* they regret, with a high proportion having had *unprotected sex*.” (*Daily Mirror*, 24. фебруар 2009. год)

„Изузетно је занимљиво, али и забрињавајуће, да при спремању за састанак на коме може доћи до *сексуалног односа* готово 44 одсто младих више води рачуна о личној хигијени, депилацији или коришћењу парфема, него о *контрацепцији*.“ (*Блиц*, 25. септембар 2010. год.)

„Зато је у центру пажње научника за хуману репродукцију на Европском конгресу о *контрацепцији* у Хагу била *хормонска контрацепција* за мушкарце.“ (ибид)

“Many readers of this newspaper will not agree with the Pope’s teaching on *contraception, abortion, equal rights for women and gay people*.” (*The Independent*, 25. септембар 2010. год.)

„Имајући у виду све већи број младих између 15 и 24 године који ступају у *незаштићен сексуални однос* са новим партнером, важно је рећи им да је лакше користити савремену *контрацепцију*, него касније решавати последице као што су нежељена трудноћа, *абортус* или *сексуално преносиве инфекције*.“ (*Блиц онлајн*, 25. септембар 2010. год.)

“...Catholic Church on the use of *artificial contraception* within marriage.”
(ибид)

У претходном еуфемистичком пару, осим примера потпуног слагања еуфемистичких израза (*незаштићен сексуални однос/unprotected sex, партнер/partner, контрацепција/contraception, абортус/abortion*), приметно је и делимично слагање. Корен фразе је, поново, у енглеском језику, а у српском се користи делимично измењена синтагма – *сексуално преносиве инфекције/sexually transmitted disease*. Међутим, у енглеском језику се такође може чути и фраза *sexually transmitted infections (STIs)*.

„Али, хорори нису само фикција, њих има итекако и у реалном свету, и потребно је само мало *да се загребе по површини*, да се открије бујање исконског зла.“ (Интернет портал *Е-новине*, 20. септембар 2010. год.)

“Viewing across the board is in robust health but *scratch the surface* and a quiet revolution is taking place.” (*Mirror*, 31. август 2010. год.)

„Филм је права *тиха револуција* за српску кинематографију. Лепа прича, нема псовки, нема трубача, блата, јефтиног секса...“ (*Блиц онлајн*, 15. јул 2007. год.)

„Сваки десети радник у свету некада је био жртва *сексуалног узнемиравања* на послу, показала је заједничка анкета Ројтерса и компаније Ипсос.“
(*Блиц онлајн*, 26. септембар 2010. год.)

“The manager is accused of *having sexual relations* with a woman Iraqi employee. He was also accused of *sexual harassment* more than 18 months...”
(*The Times*, 11. фебруар 2009. год.)

Енрајт (ЕНРАЈТ 1985: 3), који каже да би свет престао да функционише да нема еуфемизама и да би нас опште непријатељство прекрило, прави разлику између добронамерног еуфемизма и онога који се користи у сврху пропаганде и лажи.

„Израелци кажу да нису напали хуманитарни конвој, већ да је конвој *заустављен*.“ (Интернет портал *Б92*, 31. мај 2010. год.)

“Israeli say they didn’t attack the humanitarian convoy. It was *stopped*.”
(*CNN*, 31. мај 2010. год.)

„*Ментални поремећаји* се лече: Препознајте симптоме и обратите се лекару.“

(*Блиц*, 29. септембар 2010. год.)

“The primary submission made on behalf of Sutcliffe was that the degree of his responsibility ‘was lowered by *mental disorder* more or *mental disability*’.”
(*Mirror*, 4. август 2010. год.)

“Do you young people like to talk about *STD*? I don’t think so. Nobody is ready to make an open dialogue about their *illness*.” (*Sexually Transmitted Disease*)
(*The Sun*, 1. фебруар 2010. год.)

„Николић је *ревидирао* ставове око којих смо се договорили.”
(*Б92 онлајн*, 25. септембар 2010. год.)

“Since then we *have revised* our arrangements for return to Iraq, which have enabled us to remove Iraqi citizens with no right more to stay in the UK, to Baghdad.”

(*Mirror*, 9. јун 2010. год.)

„Полицijske акције су још у току.“ (*Блиц*, 30. октобар 2010. год.)

“Jan Korte of the Left Party said that it was not acceptable that that kind of *police action* was used against pensioners and school students.” (*Spiegel in English*, 10. јануар 2010. год.)

3.2. Парцијална еквиваленција српских и енглеских еуфемизама

У наредних неколико примера приказано је делимично поклапање еуфемистичких израза у српском и енглеском језику.

„Против њих се у одсуству *воде поступци* пред Посебним одељењем.“
(*Политика*, 19. октобар 2010. год.)

“*Pretrial proceedings* for Canadian Omar Khadr *got underway* in Guantanamo Bay, Cuba, on Wednesday, with the prosecution and defence...” (*CBC NEWS*, 5. март 2010. год.)

“N/R Police *Close Eyes to Corruption* Charges Against Government Officials.”
(*Dagbon*, 2010. год.)

“Can’t *shut eye* to rampant *corruption*: SC on CWG.” (*Indian Express*, English edition, 2010. год.)

„Лидери странака *жмуре пред корупцијом*.“ (*Блиц*, 30. октобар 2010. год.)

Занимљива лингвистичка паралела је и следећи пример: на једном билборду у Београду стајала је реклама за старачки дом: *Пансион за стара лица*. У енглеском језику, израз *pension* скоро да се и не користи у овом контексту, док се, међутим, користе *house*, *housecare*, *home*, и сл. (Нпр. реклама на једном интернет сајту – *Welcome to Victoria House Care, Home for elderly people*.)

Дневни лист *Блиц* је објавио (9. децембар 2010. год.) чланак под насловом *Шутановац*leaks – *Афера Лесковац*. Наиме, корени овог сливања леже у афери која у децембру 2010. год. потреса цели свет – *Wikileaks*.⁴

⁴ *Wikileaks* је непрофитабилна медијска организација која је посвећена пружању важних информација и вести широком аудиторијуму. Информације које *Wikileaks* добија су из анонимних извора а представљају документе појединих држава и преписке њихових

Метонимички и по аналогiji *Шутановац* *leaks* (*Wikileaks*) настаје на основу откривања неких информација тадашњег министра одбране Републике Србије, Драгана Шутановца, која су у вези са аферама у Војсци Србије (Лесковац, Врање, Топчидер) а која су се десила за време претходне Владе.

3.3. Нулта еквиваленција – српски еуфемизми без корена у енглеском језику

У претходним примерима указано је на еуфемизме који се користе у српском језику, а који, очигледно, имају корен у енглеском. Постоје изрази који не само да заузимају искључиво позицију еуфемизама, већ и они који налазе своје место између еуфемизама и дисфемизама, укључујући њихове варијације у облицима еуфемистичких дисфемизама или дисфемистичких еуфемизама.⁵

У образовном систему наше земље, у високошколској настави, долази до значајне промене прихватањем и применом Болоњске декларације (*Bologna Process*). У једном тренутку су се на истим факултетима нашли студенти који студирају по старом и студенти који студирају по новом систему, тзв. систему „Болоње“. Вербална конфронтација је била неминовна; једни другима су дали дерогативне називе – „болоњци“ и „солунци“. Оба термина имају негативну конотацију. „Болоњци“ су они студенти који студирају по „новом систему“ и који „не добијају адекватно знање од предавача захваљујући другачијем систему предавања и оцењивања“, и „солунци“ их сматрају „лошијим студентима“. С друге стране, „солунци“ (термин настао по учесницима Солунског фронта 1915. године) су довољно „стари“, да не могу да ухвате корак са модернизацијом наставе.

У домаћем сленгу, универзитетском језичком регистру, нашли су се још неки дисфемизми – *доцентоид* (доцент), *студент-прдекан* (студент-продекан), *унезверитет* (универзитет).

дипломата који су класификовани као тајни документи. *Wikileaks* је новембра и децембра 2010. год. објавио више од 250.000 различитих докумената која су процурила из америчких обавештајних служби. Ова афера има далекосежне последице по дипломатске односе између САД и осталих земаља света.

⁵ Подела на еуфемизме (позитивни изрази), дисфемизме (негативни изрази) и ортофемизме (неутрални изрази који имају одлике и једног и другог (АЛАН, БАРИЏ 1991: 29)) није довољно прецизна јер постоје изрази који могу имати вишеструку улогу, што опет зависи од контекста у којем се могу наћи. Стога, поделу треба проширити на још два елемента – еуфемистичке дисфемизме и дисфемистичке еуфемизме. Одређени облик једног израза (локуција) шаље одређену поруку (илокуција), па се у неким случајевима може говорити о изразима са дисфемистичком (негативном) илокуцијом, чија је локуција еуфемистичка, или супротно.

Слично је и у примерима:

„Лажирање, прикривање и *фризирање историје* и неприхватање никакве одговорности је четврти аксиом неонацизма...“ (*Блиц*, 24. септембар 2010. год.)

„Неко се у овом случају *прави Енглеz!*“ (*Курир*, 10. март 2010. год.).

У неким дневним и недељним листовима могли су се прочитати индикативни наслови: *Динкићизам* (по Млађану Динкићу, министру економије), *Ахмадинеџијада* (по председнику Ирана Махмуду Ахмадинежаду), *Санадеризација* (по бившем премијеру Хрватске Иву Санадеру), или *Одлазак једине светле тачке Чиплићевог феуда* (Светозар Чиплић, бивши министар за људска и мањинска права у Влади Републике Србије), и сл. Аутори ових наслова, као и уредници часописа у којима су се могли прочитати, оваквим дисфемизмима нескривено показују негативан став према актуелним политичким догађајима и личностима, те се тако сугерише и пласира суд у јавности који ће читаоци свесно или несвесно усвојити.

„Од колективне свирке, до соло партитура на клавиру, па прелазак у електричне воде уз етно-упадице дувача[...] *назире се* Ковачева *намера* да направи комплексну композицију достојну његове репутације легенде домаће поп и рок музике, *али за тако нешто је потребно нон-стоп бити у стваралачком процесу.*“ (Интернет портал *е-Новине*, 31. октобар 2010. год.)

Изрази назире се, намера, али за тако нешто је потребно нон-стоп бити у стваралачком процесу говоре о неуспелој реализацији музичког пројекта Корнелија Ковача на Џез фестивалу у Београду октобра 2010. године. Аутор избегава да експлиците вреднује наступ музичке групе, али кроз овај еуфемизам, недвосмислено се читава његов суд. И наредни фрагмент из текста *Један фијаско и један џез спектакл*, у „дисфемистичкијем“ маниру, говори о лошем наступу уметника:

„У нумери АппаF видели смо девојчицу Тамару Милошевић у *улози певачице*. Шарм и пристојну интерпретацију јој не можемо оспорити, *али откуда уопште она на џез фестивалу? (...)* *Шлаг на торту* је ставила *већ поменута* Корнелијева ћерка, *ван сваког контекста* уметнувши и ауторски материјал (песма У Мојој Соби) у очев перформанс.“ (ibid).

Англофоно говорно подручје, нарочито Енглеска, посебну пажњу посвећује језичкој култури, која еуфемизме негује, а дисфемизме избегава. У нашем језику, ситуација је другачија. Српски језик је креативан и експресиван нарочито у употреби дисфемизама, па иако постоји велики број еуфемизама, често се могу чути неутрални, па чак и негативни изрази у контексту где би било логично употребити ублажени исказ.

Необично је честа употреба глагола у императиву. На улазима јавних установа најчешће се могу приметити ознаке *гурај* или *вуци*, у роб-

ним кућама – купи 2 артикла, трећи добијаш бесплатно, а у пропагандном програму наших ТВ и радио станица или новина персирање скоро да се више и не користи у директном обраћању потенцијалним купцима:

„Јави се, увећај кредит! Твоје речи вреде више!“ (ВИП мобилна телефонија, ТВ и радио реклама; почетна страна званичног сајта; билборд у Београду)

„Изабери један од сурф пакета са 3, 6, 15 или 30 ГБ и добићеш модем за само 1 динар...“ (Мт:с Телеком мобилна телефонија, РТС онлајн)

„Идеје оживе када можеш да их пренесеш.“ (Теленор мобилна телефонија, слоган, Дневни часопис *Курир*)

„Мењао би? Можеш лако, од куће пронаћи купца на Аллегру!“ (Ало, 27. новембар 2010. год.)

„Боунту – откриј свој рај!“ (Вечерње новости, 1. децембар 2010. год.)

„...пошаљи смс са поруком...“ (РТС онлајн, децембар 2010. год.)

„И ти можеш! Објавимо рат сиромаштву!“ (РТС онлајн)

„Ако увек себи постављаш нове циљеве, онда сваки дан може да ти донесе...“

(РТС онлајн, децембар 2010. год.)

Ова врста језичке експресије, која је агресивна и неадекватна, немислива је у енглеском језику, нарочито у јавној комуникацији. Еуфемизми, извесно, указују на многе аспекте језика, на његову когнитивну, експресивну, семантичку или културолошку конотацију. Није стога чудно што брже настају и развијају се у друштвима и језицима где су сви социолошки аспекти условљени већом количином толеранције и уважавања.

4. Закључак

Подударност еуфемистичких израза у српском (или сродним језицима са подручја бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије) и енглеском језику није потпуна. Приметна је тенденција стварања еуфемистичких израза и речи под утицајем енглеског језика и англицизама. Енглески језик се успешно прима на језичко тло српског језика, па самим тим речи и изрази који настају у нашем језику нису оригинални, аутентични еуфемизми. У етимолошком смислу, еуфемизми у српском језику могу имати корен у енглеском, затим могу имати корен у енглеском иако су у већој или мањој мери прилагођени српском или уопште немају корен у енглеском.

Потпуна или апсолутна еквиваленција српских и енглеских еуфемизама, односно калкова, на основу анализираних примера узетих из онлајн штампе, огледа се у примерима – *незаштићен секс (сексуални однос)/unprotected sex (sexual intercourse); контрацепција/contraception; сексуално преносиве болести/sexually transmitted diseases; сексуално злостављање/sexual harassment; загребати по површини/scratch the surface; тиха револуција/quiet revolution; ментални поремећаји/mental disability (disorder); полицијске акције/police actions* итд.

Поред потпуне, јавља се и делимична еквиваленција еуфемизама који су на неки начин, граматички и стилски, промењени и прилагођени нашем језику, а виде се кроз примере – *close eyes* или *shut eye to corruption/жмуре пред корупцијом; пансион за стара лица/home for elderly people; Шутановацлик/Wikileaks* итд. Утицај енглеских речи и израза пресудан је за стварање домаћих еуфемизама, али се они временом мењају, тако да се често не може видети њихова директна веза са оригиналним изразом (*воде се поступци/pretrial proceedings*).

За трећу групу еуфемизама који припадају нултој еквиваленцији, карактеристични су примери – *фризирање историје; неко се прави Енглес; динкићизам; ахмадинеџијада; санадеризација; назире се намера; за тако нешто је потребно нон-стоп бити у стваралачком процесу; видели смо девојчицу у улози невачице* итд. Овакви еуфемизми који немају етимолошку везу са енглеским језиком, због своје специфичности, могу бити индикатор да је српски, као и сродни језици, у некој мери некреативан у том лексичком сегменту.

Еуфемистички изрази су често инспирисани *политичком коректношћу*, па су, рецимо, политичке и теме из културе неретко формулисане кроз спецификуме *подисказа* и *двоструког говора* (*за тако нешто је потребно нон-стоп бити у стваралачком процесу; they didn't attack the humanitarian convoy. It was stopped.*).

Иронични изрази и *коментари* су антиподни искази, но експресивни, јер се у њима препознају лични ставови (*шлаг на торту ставила је већ поменута Корнелијева ћерка; одлазак једине светле тачке Чиплићевог феуда*, итд.).

Табу и *језичка цензура* су високомотивациони фактори промене језика, јер се често ствара мноштво креативних, инвентивних и забавних израза, или замене старих израза новим, што може обогатити већ постојећи вокабулар (*Како да будете пријатељ са бенефицијама?/Friends with benefits is beneficial.*).

Нови изрази који се стварају у сврху замене постојећих, брзо налазе пут до дневног дискурса и употребе у различитим сегментима друштва; најпре нађу место у језику медија, да би се затим могли наћи у широ-

кој употреби. Ако су изрази и раније постојали али им је тек сада „додељена“ еуфемистичка улога, они брже улазе у „микро“ и „макро“ вокабуларе, односно у индивидуалну и институционалну употребу. Једном прихваћен, асимилиран, израз трајно остаје у језичком инвентару, али је његова функција подложна промени, јер из еуфемизације прелази у неутрални исказ, а коначно у дисфемизам.

Цитирана литература

- ГОРЧЕВИЋ 2011: Горчевић, Адмир. Еуфемизми и дисфемизми у енглеском језику, Докторска дисертација, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2011.
- КУНА 2007: Куна, Бранко. „Идентификација еуфемизама и њихова творба у хрватском језику“, *Флуминенција – часопис за филолошка истраживања* књ.19. (2007): стр. 95–113.
- ЛУБАШ 2003: Лубаш, Владислав. „Опсцене речи у култури српског и других језика“, реферат са 39. *Међународног славистичког научног састанка слависта у Вукове дане* (2003): стр. 91–98.
- МИЛОЈЕВИЋ 2000: Милојевић, Јелисавета. *Word and Words of English*. Београд: Раритус, 2000.
- ПАСИНИ 2005: Пасини, Динка. „Еуфемизми у Анићеву речнику“, *Флуминенција – часопис за филолошка истраживања* књ.17. (2005): стр. 59–66.
- ПЕРОВИЋ 2006: Перовић, Славица. *Језик и род – Он је рекла: употреба родно-сензитивног језика*. Подгорица: Канцеларија за равноправност полова Владе Републике Црне Горе, 2006.
- РИСТИЋ 2004: Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.
- ШИПКА 1999: Шипка, Данко. *Опсцене речи у српском језику*. Београд-Нови Сад: Прометеј, 1999.
- АЛАН, БАРИЏ 2006: Allan, Keith, Kate Burridge. *Forbidden Words – Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- АЛАН, БАРИЏ 1991: Allan, Keith, Kate Burridge. *Euphemism & Dysphemism – Language Used as Shield and Weapon*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- БОЛИНЦЕР 1999: Bolinger, Dwight. *Language - The Loaded Weapon*, Longman, New York, 1999.
- КАМЕРОН 1995: Cameron, Deborah. *Verbal Hygiene*. London: Routledge, 1995.
- КРИСТАЛ 1987: Crystal, David. *Who Cares About English Usage?* London: Penguin Books, 1984.

- ЕНРАЈТ 1985: Enright, D. J. *Fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- ГОРЧЕВИЋ 2012: Gorčević, Admir. *Morphological Characteristics of English in Cartoons*. Novi Pazar: Narodna biblioteka Dositej Obradović, 2012.
- ХАЛИДЕЈ 1978: Halliday, Michael A. K. *Language as a Social Semiotic*, London: Edward Arnold, 1978.
- ЛИНФУТ 2005: Linfoot-Ham, K, *The Linguistics of Euphemism: A Diachronic Study of Euphemism Formation*, Journal of Language and Linguistics, Vol. 4, No. 2, 2005.
- РОСОН 1981: Rawson, Hugh. *A Dictionary of euphemisms and other doubletalk*. New York: Crown Publishers Inc., 1981.
- ЛУЦ 2000: Lutz, William. "Nothing in Life Is Certain Except Negative Patient Outcome and Revenue Enhancement", *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 44, no.2 (November 2000): p. 231.
- СПИРС 2001: Spears, Richard A. *Slang and Euphemism* (third revised edition). New York: Penguin Group, 2001.

Извори

- Домаћи дневни листови – онлајн издања
- Ало, <<http://www.alo.rs>> 27. 11. 2010.
- Б92 онлајн, <<http://www.b92.net>> 25. 09. 2010.
- Блиц, <<http://www.blic.rs>> 06. 09. 2010.
- Блиц, <<http://www.blic.rs>> 24. 09. 2010.
- Блиц, <<http://www.blic.rs>> 29. 09. 2010.
- Блиц, <<http://www.blic.rs>> 30. 10. 2010.
- Блиц, <<http://www.blic.rs>> 30. 10. 2010.
- Блиц(15. јул 2010. год.) <<http://www.blic.rs>> 15. 07. 2010.
- Блиц<<http://www.blic.rs>> 25. 09. 2010.
- Блиц<<http://www.blic.rs>> 26. 09. 2010.
- Вечерње новости, <<http://www.novosti.rs>> 01. 12. 2010.
- е-Новине, интернет портал, <<http://www.e-novine.com>> 31. 10. 2010.
- Курир, <<http://www.kurir.rs>> 10. 03. 2010.
- Политика, <<http://www.politika.rs>>
- РТС онлајн, <<http://www.rts.rs>> 01. 12. 2010.
- Страни дневни листови – онлајн издања
- СВС NEWS online, (5. март 2010. год.) <<http://www.cbc.ca/news>> 05. 03. 2010.

- CNN online*, (31. may 2010. год.) <<http://www.cnn.com>> 31. 05. 2010.
- Daily Mirror online*, (24. фебруар 2009. год.) <<http://www.mirror.co.uk>> 24. 02. 2009.
- Mirror online*, (9. јун 2010. год.) <<http://www.mirror.co.uk>> 09. 06. 2010.
- Mirror online*, (4. август 2010. год.) <<http://www.mirror.co.uk>> 04. 08. 2010.
- Mirror online*, 31. август 2010. год.) <<http://www.mirror.co.uk>> 31. 08. 2010.
- Spiegel in English online*, (10. јануар 2010. год.) <<http://www.spiegel.de/international/>> 10. 01. 2010.
- The Independent online*, (25. септембар 2010. год.) <<http://www.independent.co.uk>> 25. 09. 2010.
- The Sun online*, (1. фебруар 2010. год.) <<http://www.thesunmagazine.org>> 01. 02. 2010.
- The Sydney Morning Herald online*, (12. Март 2010. год.) <<http://www.smh.com.au/>> 12. 03. 2010.
- The Times*, (11. фебруар 2010. год.) <<http://www.thetimes.co.uk>> 11. 02. 2010.
- Интернет сајт: http://www.kiwiblog.co.nz/2010/01/friends_with_benefits_is_beneficial.html> 10. 01. 2010.

Admir R. Gorčević
Samina N. Dazdarević
Lidija S. Orčić

EUPHEMISTIC COUNTERPARTS IN THE LANGUAGE OF MEDIA IN SERBIAN AND ENGLISH

This paper examines euphemisms and politically correct expressions used in the language of newspapers, online editions, in Serbian and English, by means of comparison. It is shown that the similarities between these two languages, regarding euphemistic constructions, may be gradable which depends on whether they share the same root in the same language or not. Mostly, euphemisms used in Serbian have their counterparts in English, either adopted via process of borrowing or having origin in the foreign expression. They completely match since they are literal loan translations (calques). Partial matching is also possible in cases where the origin of the phrase is in English, but the phrase itself is changed to some extent in Serbian due to different reasons – linguistic, social, or other. There is also absolute discordance of English and Serbian euphemisms, meaning they do not share the same root.

Key words: euphemism, media, press, taboo, political correctness, discourse, sociolinguistics